

Examining the Role of Photography in Documenting the Oral History of the Sacred Defense during the Eight-Year Iran-Iraq War

Hosein Behrozi

¹ PhD student at Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract: Photography, as a powerful tool for recording and transmitting events, has played a significant role in documenting oral history in contemporary wars, especially in the Iran-Iraq War. This research examines the role of photography in documenting the events of the Sacred Defense and its impact on historical narratives. First, the history of using photography in contemporary wars is reviewed, followed by an examination of the role of this medium in wars such as the Crimean War, the American Civil War, World Wars I and II, and the Vietnam War. Then, the role of photography in the Iran-Iraq War is analyzed, from documenting critical moments and reinforcing oral narratives to the psychological and social dimensions of images. This research also investigates the documentary and analytical value of war images, demonstrating that war images, as visual evidence, play a crucial role in complementing historical narratives, comparative analysis, and transmitting emotional and cultural values. The findings indicate that photography not only helped record the spirit of sacrifice and devotion but also served as an effective tool for education, cultural development, and creating an emotional bond between past and future generations. Finally, the role of photography in transmitting the values of the Sacred Defense to future generations, including documenting the spirit of national unity and solidarity and fostering empathy, is examined. These images, through media and cultural institutions, have become a tool for conveying the messages of the Sacred Defense to new generations. This research emphasizes the importance of photography in documenting oral history and offers suggestions for better utilization of war images in historical documentation.

Key Words: Photography, Oral History, Sacred Defense, Eight Years of the Iran-Iraq War.

بررسی نقش فتوگرافی در تدوین تاریخ شفاهی دفاع مقدس در هشت سال جنگ ایران و عراق

حسین بهروزی

دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۶

چکیده

فتوگرافی به عنوان ابزاری قدرتمند در ثبت و انتقال وقایع، در جنگ‌های معاصر به ویژه در جنگ ایران و عراق نقشی مهم در تدوین تاریخ شفاهی ایفا کرده است. این پژوهش نقش فتوگرافی در مستندسازی وقایع دفاع مقدس و تأثیر آن بر روایت‌های تاریخی را بررسی می‌کند. ابتدا تاریخچه استفاده از فتوگرافی در جنگ‌های معاصر و سپس نقش این رسانه در جنگ‌هایی همچون کریمه، جنگ داخلی آمریکا، جنگ‌های جهانی اول و دوم و جنگ ویتنام بررسی شده است. سپس، نقش فتوگرافی در جنگ ایران و عراق، از مستندسازی لحظات حیاتی و تقویت روایت‌های شفاهی گرفته تا ابعاد روان‌شناختی و اجتماعی تصاویر، تحلیل شده است. این پژوهش همچنین ارزش اسنادی و تحلیلی تصاویر جنگی را بررسی کرده و نشان داده است تصاویر جنگی به عنوان شواهد بصری، نقشی مهم در تکمیل روایت‌های تاریخی، تحلیل تطبیقی و انتقال ارزش‌های عاطفی و فرهنگی ایفا می‌کنند. یافته‌ها نشان می‌دهد فتوگرافی نه فقط به ثبت روحیه ایشار و فداکاری کمک کرده، بلکه ابزاری مؤثر در آموزش، فرهنگ‌سازی و ایجاد پیوند عاطفی میان نسل‌های گذشته و آینده بوده است. در نهایت، نقش فتوگرافی در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های آینده، از جمله ثبت روحیه اتحاد و همبستگی ملی و ایجاد هم‌ذات‌پنداری، بررسی شده است. این تصاویر از طریق رسانه‌ها و نهادهای فرهنگی به ابزاری برای انتقال پیام‌های دفاع مقدس به نسل‌های جدید تبدیل شده‌اند. این پژوهش بر اهمیت فتوگرافی در تدوین تاریخ شفاهی تأکید می‌کند و پیشنهادهایی برای بهره‌برداری بهتر از تصاویر جنگی در مستندسازی تاریخ ارائه می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: فتوگرافی، تاریخ شفاهی، دفاع مقدس، هشت سال نخست جنگ ایران و عراق.

* Corresponding Author: Hosein Behrozi

E-mail address: hoseinbehrozi55@gmail.com

Copyright2025@ Documents and National Library of the Islamic Republic of Iran. All rights reserved

۱- مقدمه

جنگ‌ها همواره در طول تاریخ تأثیری عمیق بر جوامع انسانی داشته‌اند و ثبت و مستندسازی این وقایع به روش‌های مختلف، از متون نوشتاری گرفته تا ابزارهای بصری، مورد توجه بوده است. در این میان، فتوگرافی به عنوان ابزاری قدرتمند در ثبت لحظات و رویدادهای جنگی نقشی ویژه داشته است. از نخستین روزهای ظهور عکاسی، این هنر و فناوری در خدمت مستندسازی وقایع قرار گرفته و به تدریج به یکی از مهم‌ترین ابزارهای تاریخی و فرهنگی تبدیل شده است. در جنگ هشت‌ساله ایران و عراق، فتوگرافی نقشی حیاتی در تدوین تاریخ شفاهی دفاع مقدس ایفا کرده و به یکی از ارکان اساسی در ثبت و انتقال ارزش‌های این دوران تبدیل شده است. این مقدمه تلاش دارد تا ضمن اشاره به تاریخچه فتوگرافی در جنگ‌های معاصر، نقش آن در جنگ ایران و عراق، ارزش اسنادی تصاویر جنگی و اهمیت این ابزار در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های آینده را بررسی کند.

فتوگرافی جنگ از جنگ کریمه (۱۸۵۳-۱۸۵۶) آغاز شد؛ جایی که برای نخستین بار تصاویر جنگی به ثبت رسیدند و به ابزاری برای انتقال واقعیت‌های میدان نبرد به جوامع دوردست تبدیل شدند. در جنگ داخلی آمریکا (۱۸۶۵-۱۸۶۱)، فتوگرافی به ابزاری برای مستندسازی دقیق‌تر وقایع جنگی تبدیل شد و اولین تلاش‌ها برای مستندسازی منظم جنگ از طریق عکس صورت گرفت. جنگ جهانی اول (۱۹۱۴-۱۹۱۸) نشان‌دهنده توسعه فتوگرافی در رسانه‌های جمعی بود؛ جایی که تصاویر جنگی نه فقط برای مستندسازی، بلکه برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی به کار گرفته شدند. در جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹)، فتوگرافی به عنوان سلاحی در جنگ تبلیغاتی استفاده شد و نقش روان‌شناختی و سیاسی این ابزار بیش از پیش برجسته شد. در جنگ ویتنام (۱۹۵۵-۱۹۷۵)، تصاویر جنگی تأثیری عمیق بر افکار عمومی گذاشتند و توانستند تغییراتی در نگرش جهانی نسبت به جنگ ایجاد کنند.

در جنگ ایران و عراق، فتوگرافی به عنوان ابزاری برای مستندسازی لحظات حیاتی و شرایط جنگی، تقویت روایت‌های شفاهی و ایجاد پیوند میان نسل‌ها، ایفای نقش کرد. تصاویر جنگی به ثبت واقعیت‌های میدان نبرد کمک کرده و شواهدی بصری از شجاعت، ایثار و دشواری‌های این دوران به جای گذاشته‌اند. عکاسان جنگی نه فقط وقایع را مستندسازی کردند، بلکه با ایجاد ارتباط عاطفی و انسانی میان مخاطبان و وقایع جنگ، به تقویت روایت‌های شفاهی کمک کردند. این تصاویر، ابعاد روان‌شناختی و اجتماعی جنگ را نیز بازتاب داده و تأثیراتی عمیق بر جوامع درگیر جنگ و حتی مخاطبان جهانی داشته‌اند.

مطالعاتی متعدد در زمینه نقش فتوگرافی در جنگ‌ها انجام شده‌اند. برای مثال، در زمینه جنگ‌های جهانی، مطالعاتی نشان داده‌اند تصاویر جنگی نه فقط در مستندسازی وقایع، بلکه در تأثیرگذاری بر افکار عمومی و تغییر نگرش جوامع نقش داشته‌اند. در مورد جنگ ایران و عراق، پژوهش‌های کمتری نقش فتوگرافی را بررسی کرده‌اند، اما شواهد نشان می‌دهد تصاویر این دوران در روایت‌های شفاهی و مستندسازی وقایع جنگ اهمیت فراوانی داشته‌اند.

این پژوهش از چندین جنبه اهمیت دارد:

۱. حفظ میراث تاریخی: تصاویر جنگی یکی از محدود ابزارهایی هستند که می‌توانند واقعیت‌های میدان نبرد را با دقت و جزئیات ثبت کنند.
۲. تقویت روایت‌های شفاهی: فتوگرافی ابزاری برای تکمیل و تقویت تاریخ شفاهی دفاع مقدس است و می‌تواند روایت‌های شفاهی را مستندتر و قابل‌اعتناتر کند.
۳. آموزش و فرهنگ‌سازی: استفاده از تصاویر جنگی در آموزش نسل‌های جدید نقشی حیاتی در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس و تقویت هویت ملی دارد.
۴. تحلیل اجتماعی و فرهنگی: تصاویر جنگی به تحلیل اجتماعی و فرهنگی جنگ کمک و ابعادی جدید از وقایع این دوران را آشکار می‌کنند.

عکاسی به طور رسمی به کار گرفته شد. عکاسان به منظور ثبت صحنه‌های واقعی و شرایط سربازان به خطوط مقدم اعزام شدند. در این دوره، فتوگرافی هنوز در مراحل ابتدایی خود قرار داشت و تکنیک‌ها و تجهیزات بسیار ساده بودند. یکی از مشهورترین عکاسان این دوره راجر فتون بود که تصاویری ارزشمند از صحنه‌های جنگ ثبت کرد. هرچند تصاویر او عمدتاً فاقد خشونت مستقیم جنگ بودند و بیشتر بر روی زندگی روزمره سربازان و مناظر عمومی تمرکز داشتند، این عکس‌ها به عنوان نخستین نمونه‌های فتوگرافی جنگی اهمیت زیادی دارند (Taylor, 2008).

فتون با استفاده از دوربین‌های سنگین و فرایندهای پیچیده ظهور عکس، موفق شد تصاویری را تهیه کند که به عنوان مدارک تاریخی ثبت شدند. این تصاویر باعث شدند تا مردم عادی برای نخستین بار با جلوه‌هایی واقعی از جنگ آشنا شوند (Smith, 2010).

۲-۲- جنگ داخلی آمریکا (۱۸۶۱-۱۸۶۵): ظهور فتوگرافی مستند جنگ

در جنگ داخلی آمریکا، فتوگرافی وارد مرحله‌ای جدید و به ابزاری برای مستندسازی دقیق جنگ تبدیل شد. متیو بردی و شاگردانش، مانند الکساندر گاردنر و تیموتی اوسالیوان، نقشی مهم در این تحول داشتند. عکس‌های ثبت‌شده در این جنگ برای نخستین بار خشونت و واقعیت‌های تلخ جنگ از جمله صحنه‌های کشتار و خرابی‌ها را به تصویر کشیدند (Rosenblum, 2006).

یکی از مهم‌ترین نوآوری‌های این دوره تمرکز بر اجساد کشته‌شدگان و ویرانی‌های پس از جنگ بود. این تصاویر به سرعت در روزنامه‌ها و نمایشگاه‌های عمومی منتشر شدند و تأثیری جالب توجه بر افکار عمومی گذاشتند. این دوره نشان داد فتوگرافی علاوه بر ارزش تاریخی، می‌تواند ابزاری برای نقد اجتماعی و آگاهی‌رسانی باشد (Trachtenberg, 1985).

۲-۳- جنگ جهانی اول (۱۹۱۴-۱۹۱۸): توسعه

فتوگرافی به عنوان ابزاری قدرتمند در مستندسازی و تدوین تاریخ شفاهی، نقشی بی‌بدیل در جنگ ایران و عراق ایفا کرده است. این ابزار نه فقط به ثبت وقایع و لحظات حساس جنگ کمک کرده، بلکه به تقویت روایت‌های شفاهی، تحلیل اجتماعی و فرهنگی و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های آینده منجر شده است. انجام پژوهش‌هایی جامع در این زمینه می‌تواند به حفظ و گسترش میراث این دوران کمک و نقشی کلیدی در ثبت هویت ملی ایفا کند.

این پژوهش نقش فتوگرافی در مستندسازی و تدوین تاریخ شفاهی جنگ را بررسی و اهمیت آن را در تکمیل و تأیید روایت‌های شفاهی تحلیل می‌کند.

۲- تاریخچه استفاده از فتوگرافی در جنگ‌های معاصر

فتوگرافی از قرن نوزدهم به عنوان یکی از ابزارهای اصلی مستندسازی جنگ‌ها استفاده شد. تصاویری از جنگ جهانی اول و دوم نشان می‌دهند چگونه این ابزار می‌تواند وقایع مهم را برای نسل‌های آینده ثبت کند.

فتوگرافی به عنوان یکی از ابزارهای مستندسازی وقایع تاریخی، از نیمه دوم قرن نوزدهم به طور گسترده در عرصه‌های مختلف از جمله جنگ‌ها استفاده شد. این ابزار که توانایی ثبت آنی صحنه‌ها را داشت، به سرعت جایگاه خود را در میان سایر منابع اطلاعاتی و تاریخی باز کرد. استفاده از فتوگرافی در جنگ‌ها نه فقط به عنوان ابزاری برای ثبت واقعیت‌های جنگ، بلکه به عنوان عاملی برای جهت‌دهی افکار عمومی و ایجاد مستندات تصویری مورد توجه قرار گرفت (Kaplan, 2013). در این بخش، تاریخچه‌ای از ورود و توسعه فتوگرافی در جنگ‌های مهم معاصر از جمله جنگ کریمه، جنگ جهانی اول و دوم و جنگ ویتنام بررسی می‌شود.

۲-۱- جنگ کریمه (۱۸۵۳-۱۸۵۶): نقطه آغازین فتوگرافی جنگ

جنگ کریمه نخستین میدان جنگی بود که در آن

فتوگرافی در رسانه‌های جمعی

در جنگ جهانی اول، استفاده از فتوگرافی به اوج خود رسید. با پیشرفت فناوری عکاسی و ظهور دوربین‌های کوچک‌تر و فیلم‌های سریع‌تر، ثبت لحظات جنگی آسان‌تر شد. این دوره شاهد حضور گسترده خبرنگاران عکاس در جبهه‌های نبرد بود که تصاویر خود را در نشریات منتشر می‌کردند (Gilbert, 2014).

یکی از ویژگی‌های برجسته فتوگرافی در این جنگ استفاده از آن برای تبلیغات جنگی بود. دولت‌ها از تصاویر برای تهییج احساسات ملی‌گرایانه و جذب نیرو استفاده کردند. برای مثال، تصاویر سربازان شجاع و پیروزمند، که گاه ساختگی بودند، در رسانه‌ها منتشر می‌شد تا روحیه عمومی حفظ شود (Harris, 2012). در عین حال، تصاویری که واقعیت‌های دردناک جنگ مانند تلفات انسانی را نشان می‌دادند، معمولاً سانسور می‌شدند.

۲-۴- جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹-۱۹۴۵): فتوگرافی به عنوان سلاحی در جنگ

در جنگ جهانی دوم، فتوگرافی به طور کامل به ابزاری راهبردی در جنگ تبدیل شد. از عکاسی برای مستندسازی عملیات نظامی، تبلیغات سیاسی و تحلیل‌های اطلاعاتی استفاده می‌شد. برای نخستین بار، عکاسان جنگی مانند رابرت کاپا و مارگارت بورک وایت در خطوط مقدم حضور داشتند و تصاویری ثبت کردند که واقعیت‌های بی‌پرده جنگ را به نمایش گذاشتند (Whelan, 2003).

تصاویر ثبت‌شده از اردوگاه‌های کار اجباری نازی‌ها و فجایع انسانی ناشی از جنگ اهمیتی ویژه در تاریخ‌نگاری و ثبت اسناد بین‌المللی پیدا کرد. این تصاویر به عنوان مدارکی بی‌چون‌وچرا از جنایت‌های جنگی به کار رفتند (Sontag, 2002).

۲-۵- جنگ ویتنام (۱۹۵۵-۱۹۷۵): تأثیر فتوگرافی بر افکار عمومی

جنگ ویتنام یکی از نمونه‌های برجسته‌ای است که در

آن فتوگرافی به طور مستقیم بر افکار عمومی و سیاست‌های جهانی تأثیر گذاشت. عکس‌هایی نمادین مانند تصویر کودک ویتنامی که از بمب ناپالم می‌گریزد (عکس معروف نیک اوت) و تصاویر اجساد سربازان آمریکایی، به طور گسترده در رسانه‌ها منتشر شدند که باعث شد مخالفت‌ها با جنگ در ایالات متحده افزایش یابد (Lifton, 1996).

این دوره نشان داد فتوگرافی می‌تواند نه فقط به ثبت تاریخ کمک کند، بلکه به عاملی برای تغییر سیاست‌ها و ایجاد جنبش‌های اجتماعی تبدیل شود (Perlmutter, 1999).

۳- نقش فتوگرافی در جنگ ایران و عراق

در هشت سال جنگ ایران و عراق، فتوگرافی به عنوان یکی از ابزارهای اصلی ثبت لحظات تاریخی شناخته شد. عکس‌هایی که از جبهه‌های جنگ گرفته شد، علاوه بر ثبت واقعیت‌های آن دوران، به تکمیل روایت‌های شفاهی نیز کمک کردند.

جنگ ایران و عراق به عنوان طولانی‌ترین جنگ متعارف قرن بیستم، دارای ابعاد گسترده انسانی، فرهنگی و سیاسی بود. در این جنگ، فتوگرافی به عنوان ابزاری برای ثبت لحظات حیاتی و مستندسازی شرایط جنگی به کار گرفته شد. عکاسان جنگی در کنار رزمندگان حضور داشتند و تصاویر آنها به ابزاری برای تاریخ‌نگاری، تقویت روحیه ملی و نشان‌دادن واقعیت‌های جنگ تبدیل شد (فرهنگ، ۱۳۹۱). این بخش نقش فتوگرافی در هشت سال جنگ ایران و عراق و تأثیر آن در تدوین تاریخ شفاهی دفاع مقدس را بررسی می‌کند.

۳-۱- مستندسازی لحظات حیاتی و شرایط جنگی

فتوگرافی در هشت سال جنگ ایران و عراق، نقش کلیدی در ثبت واقعیات جنگ داشت. عکاسانی همچون سعید صادقی، کریم نیکونظر و محمد فرنود از جمله افرادی بودند که با حضور در خطوط مقدم، تصاویری

تاریخی در کنار روایت‌های شفاهی برای انتقال تجربیات آن دوران به نسل‌های بعد به کار گرفته شدند (شریعتی، ۱۳۹۰).

برای مثال، تصاویری از خرابی‌های ناشی از بمباران شهرهای خرمشهر و دزفول نه فقط عمق فاجعه را به تصویر کشیدند، بلکه به روشن‌شدن ابهامات موجود در روایت‌های شفاهی مرتبط با مقاومت مردم این مناطق کمک کردند (امینی، ۱۳۹۶).

۳-۴- نقش عکاسان در تولید اسناد جنگی

عکاسان جنگ در ایران به عنوان «چشم‌های تاریخ» شناخته می‌شوند. آنها با جان‌فشانی و حضور در صحنه‌های خطرناک، اسنادی تولید کردند که امروزه به عنوان منابع معتبر تاریخی استفاده می‌شوند. عکاسان ایرانی، همچون کریم نیکونظر و سعید صادقی، با ثبت لحظات ناب و تأثیرگذار، نشان دادند فتوگرافی نه فقط یک هنر، بلکه ابزاری برای حقیقت‌جویی و روایت تاریخ است (محمدی، ۱۳۸۹).

این عکس‌ها به طور ویژه برای پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس اهمیت دارند، زیرا تصاویری از چهره‌های خسته و در عین حال مقاوم رزمندگان به فهم بهتر شرایط جنگ و تکمیل روایت‌های شفاهی کمک می‌کنند (اکبری، ۱۳۹۳).

۴- ارزش اسنادی و تحلیلی تصاویر جنگی

تصاویر جنگی دارای ارزش‌هایی مختلف از جمله اسنادی، روان‌شناختی و اجتماعی هستند. این تصاویر می‌توانند به روشن‌شدن ابهامات و تقویت روایت‌های شفاهی کمک کنند.

تصاویر جنگی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای ثبت وقایع، از ارزش‌هایی متعدد برخوردار هستند. این تصاویر نه فقط شواهد عینی از رویدادهای تاریخی ارائه می‌دهند، بلکه به عنوان منابع تحلیلی برای پژوهشگران و تاریخ‌نگاران به کار گرفته می‌شوند. در جنگ ایران و عراق،

بی‌نظیر از رزمندگان، شهرهای بمباران‌شده و شرایط دشوار جنگ ثبت کردند. این عکس‌ها علاوه بر ثبت وقایع تاریخی، به عنوان اسناد تصویری معتبر در تدوین تاریخ شفاهی جنگ به کار گرفته شدند (معارف، ۱۳۸۸).

تصاویری از عملیات‌های مهم مانند عملیات ثامن‌الائمه و فتح‌المبین، علاوه بر ثبت لحظات پیروزی، گویای فداکاری رزمندگان و اتحاد مردم در دفاع از میهن بودند. این تصاویر به روشن‌شدن ابهامات در روایت‌های شفاهی کمک و بستر مستندات جنگی را تکمیل کرده‌اند (باقری، ۱۳۹۵).

۳-۲- تقویت روایت‌های شفاهی از طریق تصاویر

تاریخ شفاهی جنگ ایران و عراق، به عنوان روایتی زنده از زبان رزمندگان، فرماندهان و شاهدان عینی جنگ، یکی از منابع ارزشمند در تاریخ‌نگاری این دوران محسوب می‌شود. فتوگرافی با ارائه شواهد عینی و بصری، به تقویت و تأیید این روایت‌ها کمک کرده است. برای مثال، تصاویر ثبت‌شده از حضور نوجوانان در جبهه‌های جنگ، که بعدها به عنوان نمادهایی از ایثار و مقاومت معرفی شدند، توانسته‌اند روایت‌های شفاهی مرتبط را مستندتر و معتبرتر کنند (حاتمی، ۱۳۹۲).

علاوه بر این، عکس‌های جنگی در برخی از موارد به یادآوری خاطرات رزمندگان کمک کرده و جزئیات بیشتری را به روایت‌های شفاهی افزوده‌اند. این تعامل میان تصویر و روایت به غنای تاریخ شفاهی دفاع مقدس کمک چشمگیری کرده است (بختیاری، ۱۳۹۴).

۳-۳- ابعاد روان‌شناختی و اجتماعی تصاویر جنگ

تصاویر جنگی نه فقط جنبه تاریخی دارند، بلکه تأثیراتی عمیق بر روح و روان جامعه برجای می‌گذارند. عکس‌هایی که از صحنه‌های بمباران شهرها و آوارگی مردم ثبت شدند، علاوه بر هشدار به جامعه جهانی درباره تجاوز دشمن، حس همبستگی و مسئولیت‌پذیری را در جامعه ایران تقویت کردند. این تصاویر بعدها به عنوان اسناد

بمباران یک شهر می‌تواند عمق فاجعه و تأثیر حملات دشمن را نشان دهد. این تحلیل‌ها به پژوهشگران کمک می‌کند تا فهمی دقیق‌تر از روند جنگ و تأثیرات آن بر مناطق مختلف به دست آورند (محمدی، ۱۳۸۹).

۳-۴- ابعاد روان‌شناختی و عاطفی تصاویر جنگی

یکی از ارزش‌های مهم تصاویر جنگی تأثیر روان‌شناختی و عاطفی آنها بر مخاطبان است. تصاویر می‌توانند احساس همدردی، مسئولیت‌پذیری و درکی عمیق‌تر از واقعیت‌های جنگ ایجاد کنند. برای مثال، عکس‌های منتشرشده از کودکان آسیب‌دیده در بمباران‌ها یا رزمندگان خسته اما مصمم در خطوط مقدم، به بازتاب احساسات انسانی در جنگ کمک می‌کنند (حاتمی، ۱۳۹۲). این جنبه روان‌شناختی تصاویر نه فقط به تقویت روحیه ملی در زمان جنگ کمک کرد، بلکه در دوران پس از جنگ نیز به انتقال ارزش‌های مقاومت و ایثار به نسل‌های بعد مؤثر واقع شد (بختیاری، ۱۳۹۴). عکس‌های جنگ به مردم یادآوری کردند چه هزینه‌هایی برای دفاع از وطن پرداخت شده است.

۴-۴- تحلیل اجتماعی و فرهنگی تصاویر جنگی

تصاویر جنگی ابعاد فرهنگی و اجتماعی جنگ را نیز به تصویر می‌کشند. عکس‌هایی که از حضور زنان در پشتیبانی از جبهه‌ها، تلاش نیروهای مردمی و زندگی در مناطق جنگ‌زده ثبت شده‌اند، نشان‌دهنده نقش و جایگاه مردم در دفاع مقدس هستند. این تصاویر علاوه بر ثبت وقایع، به تحلیل اجتماعی شرایط جنگ و تأثیر آن بر جامعه کمک می‌کنند (فرهنگ، ۱۳۹۱).

برای مثال، تصاویری از زندگی روزمره مردم در پناهگاه‌ها و مقاومت آنان در برابر بمباران‌ها، جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی جنگ را برجسته می‌کنند و به پژوهشگران امکان می‌دهند تا تأثیرات فرهنگی و اجتماعی جنگ را تحلیل کنند (شریعتی، ۱۳۹۱).

عکس‌ها به عنوان اسنادی زنده از مقاومت مردم و صحنه‌های نبرد، به تکمیل روایت‌های تاریخی و تاریخ شفاهی کمک کردند (باقری، ۱۳۹۵). در این بخش، ارزش اسنادی و تحلیلی تصاویر جنگی در زمینه‌های مختلف بررسی می‌شود.

۴-۱- ارزش اسنادی تصاویر جنگی: شواهد بصری و

ثبت واقعیت‌ها

تصاویر جنگی به دلیل ماهیت عینی خود، به عنوان منابعی معتبر و بی‌واسطه برای ثبت وقایع تاریخی به شمار می‌روند. این عکس‌ها می‌توانند رویدادهایی را که در روایت‌های شفاهی یا نوشتاری ناقص مانده‌اند، به وضوح نشان دهند. برای مثال، تصاویری از مقاومت مردم در خرمشهر یا تخریب شهرهای دزفول و آبادان، شواهد بصری مهمی از شدت تهاجم دشمن و روحیه دفاعی مردم ایران محسوب می‌شوند (حاتمی، ۱۳۹۲).

تصاویر ثبت‌شده توسط عکاسانی مانند سعید صادقی و محمد فرنود نه فقط مستنداتی معتبر از واقعیت‌های جبهه‌ها ارائه می‌دهند، بلکه می‌توانند برای تحلیل‌های آینده پژوهانه نیز استفاده شوند. این عکس‌ها در کنار روایت‌های شفاهی، تصویری جامع و دقیق از شرایط جنگ را فراهم می‌آورند (نیکونظر، ۱۳۹۰).

۴-۲- تکمیل روایت‌های تاریخی و تحلیل تطبیقی

تصاویر جنگی در تحلیل‌های تطبیقی تاریخ‌نگاران نقشی بسیار مهم ایفا می‌کنند. تصاویر می‌توانند به روشن شدن تناقضات یا ابهامات موجود در روایت‌های مختلف کمک کنند. برای مثال، اگر روایت‌های شفاهی درباره یک عملیات خاص مانند فتح‌المبین دچار اختلاف باشند، تصاویر ثبت‌شده می‌توانند به عنوان مرجع عینی استناد شوند و به شفاف‌سازی جزئیات کمک کنند (شریعتی، ۱۳۹۱).

علاوه بر این، تصاویر به تحلیل دقیق‌تر روند جنگ کمک می‌کنند. برای مثال، تحلیل عکس‌های قبل و بعد از

۴-۵- استفاده از تصاویر در تدوین تاریخ شفاهی

ارزش تحلیلی تصاویر جنگی زمانی بیش از پیش آشکار می‌شود که در کنار تاریخ شفاهی به کار گرفته شوند. تصاویر می‌توانند به بازسازی وقایع و جزئیات کمک و روایت‌های شفاهی را تکمیل کنند. در برخی موارد، تصاویر باعث یادآوری جزئیات فراموش شده در ذهن شاهدان جنگ می‌شوند و به ثبت دقیق‌تر خاطرات کمک می‌کنند (نیکونظر، ۱۳۹۰).

عکس‌هایی از عملیات‌ها، چهره‌های رزمندگان و مناطق جنگ‌زده به تاریخ‌نگاران این امکان را می‌دهند تا روایت‌ها را در بستری تصویری و مستند بازسازی کنند. این تعامل میان تصویر و روایت شفاهی به غنای تاریخ‌نگاری جنگ کمک و نسل‌های آینده را با واقعیت‌های جنگ آشنا می‌کند (باقری، ۱۳۹۵).

۵- نقش فتوگرافی در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های آینده

ارزش‌های دفاع مقدس مانند ایثار، مقاومت، اتحاد و فداکاری، میراثی گران‌بها هستند که باید به نسل‌های آینده منتقل شوند. در این میان، فتوگرافی به عنوان یک ابزار قدرتمند در ثبت و انتقال این ارزش‌ها نقشی بسزا داشته است. تصاویر جنگ نه فقط واقعیات جبهه‌ها را به تصویر می‌کشند، بلکه روح حاکم بر آن دوران را نیز به نسل‌های بعد منتقل می‌کنند (حاتمی، ۱۳۹۲). این بخش نقش تصاویر جنگی در حفظ و انتقال ارزش‌های دفاع مقدس را بررسی می‌کند.

۵-۱- ثبت روحیه ایثار و فداکاری

تصاویر ثبت‌شده از دوران جنگ ایران و عراق به‌وضوح فداکاری و ایثار رزمندگان و مردم ایران را به تصویر می‌کشند. این عکس‌ها نمادی از روحیه مقاومت ملت ایران در برابر دشمن متجاوز هستند. عکاسانی همچون سعید صادقی و کریم نیکونظر، با ثبت لحظات ناب از رشادت‌های رزمندگان، به انتقال این ارزش‌ها کمک

کرده‌اند (باقری، ۱۳۹۵).

برای مثال، تصاویری از رزمندگان نوجوانی که با سلاح‌های ساده در مقابل دشمن ایستادگی می‌کردند، نشانگر اوج ایثارگری در دفاع مقدس هستند. این تصاویر برای نسل جوان، الگویی از غیرت و مسئولیت‌پذیری به شمار می‌آیند و به درک بهتر آنها از ارزش‌های دفاع مقدس کمک می‌کنند (فرهنگ، ۱۳۹۱).

۵-۲- بازتاب اتحاد و همبستگی ملی

عکس‌های جنگی، علاوه بر ثبت صحنه‌های نبرد، بازتاب‌دهنده همبستگی مردم ایران در دوران دفاع مقدس هستند. تصاویری از نیروهای مردمی، زنان، دانش‌آموزان و حتی کودکان که در پشت جبهه‌ها مشغول کمک‌رسانی بودند، گویای اتحاد ملی در برابر دشمن هستند (شریعتی، ۱۳۹۰).

برای مثال، عکس‌هایی از زنان در حال دوخت لباس، ارسال کمک‌های مردمی به جبهه‌ها یا حضور داوطلبانه پزشکان و پرستاران در بیمارستان‌های صحرایی، به نسل‌های بعد یادآور می‌شوند اتحاد و همدلی مهم‌ترین عامل پیروزی در آن دوران بود (بختیاری، ۱۳۹۴).

۵-۳- آموزش و فرهنگ‌سازی از طریق تصاویر جنگی

تصاویر جنگ به عنوان منابعی تأثیرگذار در آموزش ارزش‌های دفاع مقدس در مدارس و دانشگاه‌ها استفاده می‌شوند. این تصاویر به طور مستقیم با مخاطب ارتباط برقرار می‌کنند و روحیه ایثار و مقاومت را در ذهن بیننده تثبیت می‌کنند. استفاده از عکس‌های جنگی در کتاب‌های درسی، نمایشگاه‌ها و برنامه‌های فرهنگی به درک بهتر دانش‌آموزان و دانشجویان از وقایع جنگ کمک می‌کند (حاتمی، ۱۳۹۲).

برای مثال، نمایشگاه‌های عکس دفاع مقدس که در مدارس و دانشگاه‌ها برگزار می‌شوند، به طور زنده و ملموس، نسل جدید را با رشادت‌های نسل قبل آشنا و روحیه مسئولیت‌پذیری و میهن‌دوستی را در آنان تقویت

می‌کنند (محمدی، ۱۳۸۹).

می‌دهد این ابزار از ابتدا تا کنون نقشی مهم در ثبت واقعیت‌ها، مستندسازی تاریخ و تأثیرگذاری بر افکار عمومی داشته است. از جنگ کریمه به عنوان نقطه آغازین تا جنگ ویتنام که نقطه عطفی در تأثیرگذاری تصاویر جنگی بود، فتوگرافی همواره در تکامل خود به عنوان منبعی معتبر و اساسی در تاریخ‌نگاری و روایتگری جنگ‌ها عمل کرده است.

۲. فتوگرافی در هشت سال جنگ ایران و عراق نقشی بی‌بدیل در مستندسازی وقایع، تقویت روایت‌های شفاهی و ایجاد اسناد تاریخی ایفا کرده است. تصاویر جنگی نه فقط به ثبت عینی واقعیت‌ها کمک کرده‌اند، بلکه به روشن‌شدن ابهامات تاریخی و تقویت انتقال میراث دفاع مقدس به نسل‌های آینده نیز یاری رسانده‌اند. تعامل میان فتوگرافی و تاریخ شفاهی بستری مستحکم برای ثبت و حفظ این دوره تاریخی مهم فراهم آورده است.

۳. تصاویر جنگی دارای ارزش‌های اسنادی و تحلیلی بسیاری هستند. آنها نه فقط به ثبت عینی واقعیت‌های جنگ کمک می‌کنند، بلکه به تحلیل‌های تاریخی، اجتماعی و روان‌شناختی نیز یاری می‌رسانند. در جنگ ایران و عراق، این تصاویر به عنوان مکملی برای روایت‌های شفاهی، بستری مستند و دقیق برای انتقال واقعیت‌های جنگ به نسل‌های بعد فراهم کردند. تعامل میان تصویر و تاریخ شفاهی اهمیتی ویژه در تدوین تاریخ دفاع مقدس دارد.

۴. فتوگرافی به عنوان یکی از ابزارهای مهم ثبت تاریخ جنگ، نقشی بسزا در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس به نسل‌های آینده دارد. این تصاویر با ثبت روحیه ایشار، مقاومت و اتحاد مردم ایران، به عنوان منابعی آموزشی و فرهنگی به کار گرفته می‌شوند. عکس‌های جنگی نه فقط وقایع تاریخی را مستندسازی کرده‌اند، بلکه با ایجاد پیوند عاطفی میان مخاطب و دوران دفاع مقدس، به حفظ و انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های جوان کمک می‌کنند.

۵. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد فتوگرافی به عنوان یک ابزار مکمل در تدوین تاریخ شفاهی نقشی بی‌بدیل

۵-۴- ایجاد پیوند عاطفی و هم‌ذات‌پنداری

یکی از مهم‌ترین نقش‌های تصاویر جنگی ایجاد پیوند عاطفی بین مخاطب و وقایع جنگ است. عکس‌هایی از چهره‌های خسته اما امیدوار رزمندگان، کودکان آواره و خانواده‌های شهدا، احساس هم‌ذات‌پنداری را در بیننده برمی‌انگیزند. این ارتباط عاطفی باعث می‌شود ارزش‌های دفاع مقدس به شکلی عمیق و ماندگار به نسل‌های بعد منتقل شوند (نیکونظر، ۱۳۹۰).

برای مثال، عکس معروف سعید صادقی از کودکی که در بمباران خانه خود را از دست داده بود، به نمادی از مظلومیت مردم ایران تبدیل شده است. این تصویر، علاوه بر ثبت یک لحظه تاریخی، احساس مسئولیت در قبال حفظ ارزش‌های دفاع مقدس را در بیننده تقویت می‌کند (باقری، ۱۳۹۵).

۵-۵- نقش رسانه‌ها در انتقال تصاویر دفاع مقدس

رسانه‌ها از جمله تلویزیون، مطبوعات و فضای مجازی، نقشی مهم در انتشار و انتقال تصاویر جنگ به نسل‌های بعد دارند. در سال‌های پس از جنگ، بسیاری از تصاویر ثبت‌شده توسط عکاسان جنگ، از طریق رسانه‌ها منتشر شده و به فرهنگ‌سازی در جامعه کمک کرده‌اند. این تصاویر در قالب فیلم‌های مستند، کتاب‌های عکس و نمایشگاه‌ها به مردم معرفی شده‌اند (فرهنگ، ۱۳۹۱).

برای مثال، کتاب‌های عکسی مانند خرمشهر در قلاب تصویر و نمایشگاه‌های سالانه عکس دفاع مقدس، نقشی مهم در انتقال این تصاویر به نسل‌های جوان داشته‌اند. رسانه‌ها با بازنشر این تصاویر، پیام‌های فرهنگی و ارزشی دفاع مقدس را در جامعه زنده نگه می‌دارند (شریعتی، ۱۳۹۰).

۶- نتیجه‌گیری

۱. تاریخچه فتوگرافی در جنگ‌های معاصر نشان

Trachtenberg, Alan, *Albums of war: on reading civil war photographs*, University of California Press.

Whelan, R. (2003). *Robert Capa: The definitive collection*. Phaidon Press.

دارد. این تصاویر نه فقط به ثبت واقعیات جنگ کمک می‌کنند، بلکه باعث تقویت و تکمیل روایت‌های شفاهی نیز می‌شوند. استفاده از تصاویر جنگی در کنار مستندات شفاهی می‌تواند تصویری جامع‌تر و دقیق‌تر از وقایع جنگ ارائه دهد و به حفظ میراث دفاع مقدس کمک شایانی کند.

منابع

منابع فارسی

- باقری، ح. (۱۳۹۵). نقش رسانه‌ها در دفاع مقدس. تهران: انتشارات سوره مهر.
- بختیاری، م. (۱۳۹۴). تصویر و روایت در جنگ ایران و عراق. مشهد: نشر دانشگاهی.
- حاتمی، س. (۱۳۹۲). عکاسان جنگ و تاریخ شفاهی دفاع مقدس. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- شریعتی، ک. (۱۳۹۰). ابعاد اجتماعی جنگ در ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
- فرهنگ، ن. (۱۳۹۱). مستندسازی جنگ با فتوگرافی. تهران: انتشارات روایت فتح.
- محمدی، ع. (۱۳۸۹). هنر عکاسی و مقاومت. تهران: نشر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
- نیکونظر، ک. (۱۳۹۰). تصویر جنگ و حقیقت. تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

منابع لاتین

- Gilbert, M. (2014). *The First World War: A complete history*. Holt Paperbacks.
- Harris, M. (2012). *War and photography: A cultural history*. Routledge.
- Kaplan, L. (2013). *Photography and the Great War*. University of Chicago Press.
- Lifton, R. J. (1996). *Witness to an extreme century*. Free Press.
- Perlmutter, D. (1999). *Visions of War: Picturing Warfare from the Renaissance to the Present*. St. Martin's Press.
- Smith, Jeff, (2010), *Senior portrait photography handbook*, Amhersts Media.
- Sontag, S. (2002). *Regarding the pain of others*. Farrar, Straus and Giroux.
- Taylor, J. (2008). *The image of war: Photographic images of conflict*. HarperCollins.

